

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 9 september 2022

Mål nr

B 7106-21

PARTER

Klagande

LN

Ombud och offentlig försvarare: Advokat HJ

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2021-10-21 i mål B 5418-21

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom endast på så sätt att dagsbotens belopp bestäms till 90 kr.

HJ ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av LN i Högsta domstolen med 4 475 kr. Av beloppet avser 3 580 kr arbete och 895 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

LN har yrkat att Högsta domstolen ska fastställa dagsbotens storlek till 50 kr.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Tingsrätten dömde LN för bedrägeri och grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning. Påföljden bestämdes till villkorlig dom och 60 dagsböter om 200 kr. Den brottslighet som LN dömdes för bestod huvudsakligen i att hon olovligen hade köpt varor och handlat på kredit i annans namn.

2. LN överklagade tingsrättens dom. Hon yrkade bl.a. att hovrätten, med hänsyn till att hon före tingsrättens dom hade beviljats skuldsanering, skulle sänka dagsbotens belopp till 50 kr. Åklagaren motsatte sig ändring av tingsrättens dom i fråga om dagsbotens storlek. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom i nu aktuella delar.

Frågan i Högsta domstolen

3. Målet i Högsta domstolen gäller frågan hur dagsbotens storlek ska bestämmas när den tilltalade har en pågående skuldsanering.

Den rättsliga regleringen

Dagsböter

4. När böter döms ut i dagsböter ska dagsbotens belopp och antalet dagsböter bestämmas.
5. Enligt 25 kap. 2 § första stycket brottsbalken ska dagsböternas antal bestämmas till minst trettio och högst etthundrafemtio. När dagsböter väljs som gemensamt straff för flera brott eller döms ut i förening med exempelvis villkorlig dom eller skyddstillsyn får antalet sättas till högst tvåhundra (se 25 kap. 6 § andra stycket, 27 kap. 2 § och 28 kap. 2 §). Dagsböternas antal ska bestämmas med utgångspunkt i brottets, eller den samlade brottslighetens, straffvärde. De allmänna reglerna om straffmätning i 29 kap. är tillämpliga.
6. Varje dagsbot ska fastställas till ett visst belopp från och med femtio till och med ettusen kr, efter vad som bedöms som skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. I princip är det förhållandena vid domstillfället som är avgörande för beräkningen av dagsbotsbeloppet. Om det finns särskilda skäl får beloppet jämkas; möjligheten att jämka dagsboten ska dock tillämpas restriktivt. (Se 25 kap. 2 §, jfr ”Dagsbotsjämkning” NJA 1996 s. 195.)
7. Grundtanken med dagsbotssystemet är att beloppet per dag ska bestämmas på ett sådant sätt att den tilltalade bedöms under en längre tid kunna avstå från det utan att han eller hon lider nöd eller brister i sin försörjningsskyldighet (jfr NJA II 1931 s. 14 f. och ”Dagsbot och allmänna råd” NJA 1991 s. 692). Oavsett betalningsförmåga ska dock dagsbotsbeloppet bestämmas till minst 50 kr, om det inte föreligger skäl för jämkning i det enskilda fallet.
8. Riksåklagaren har utfärdat riktlinjer för beräkningen av dagsbotsbeloppet vid strafföreläggande (se RÅR 2007:2). Domstolarna söker ofta vägledning i riktlinjerna när dagsbotsbeloppet ska bestämmas. De är dock inte

bindande för domstolarna, utan en bedömning måste alltid göras utifrån den tilltalades ekonomiska förhållanden i det enskilda fallet. (Jfr ”Dagsbot och allmänna råd” NJA 1991 s. 692.)

9. Utgångspunkten enligt riktlinjerna är att dagsboten ska fastställas till en tusendel av den tilltalades årsinkomst, efter att hänsyn i förekommande fall tagits till bl.a. statlig inkomstskatt, försörjningsskyldighet, förmögenhet och skuldbörda. Dagsboten bestäms alltid till ett helt krontal och det framräknade beloppet rundas av nedåt till närmaste tal som är jämnt delbart med tio.

10. När det gäller skuldbörda anges i riktlinjerna att skälig hänsyn ska tas till mera betydande nettoskuldsättning. En skälighetsbedömning får då göras i varje enskilt fall beträffande om, och i så fall i vilken utsträckning, avdrag ska medges. Riktlinjerna saknar dock en uttrycklig reglering av betydelsen av beviljad skuldsanering.

Skuldsanering

11. Skuldsanering får beviljas om gäldenären är insolvent och så skuldsatt att han eller hon med hänsyn till samtliga omständigheter inte kan antas ha förmåga att betala sina skulder inom överskådlig tid (se 7 § skuldsaneringslagen, 2016:675). En ansökan får beviljas om det är skäligt med hänsyn till gäldenärens personliga och ekonomiska förhållanden (se 9 §).

12. En gäldenär som får skuldsanering befrias helt eller delvis från ansvar för betalningen av de skulder som omfattas av saneringen, vilket som huvudregel är alla fordringar på pengar mot gäldenären som har uppkommit före den dag då beslut att inleda skuldsanering meddelades. I beslutet om skuldsanering ska en betalningsplan bestämmas som bl.a. anger det belopp som gäldenären ska betala. Planen ska som huvudregel löpa under fem år. (Se 1, 17, 29–32 och 34 §§.)

13. Ett huvudsyfte med skuldsanering är att ge svårt skuldsatta personer en möjlighet att komma ur sina ekonomiska problem. Samtidigt ska skuldsaneringen gynna borgenärskollektivet genom att gäldenären betalar åtminstone någon del av sina skulder. Genom en skuldsanering får gäldenären förbehålla sig ett begränsat belopp för sin egen och sin familjs försörjning medan överskottet fördelas mellan borgenärerna enligt betalningsplanen. (Se ”CSN:s återkrav I” NJA 2020 s. 1101 p. 3.)

14. Det belopp som gäldenären ska betala enligt betalningsplanen ska bestämmas så att skuldsaneringen tar i anspråk gäldenärens samtliga tillgångar och inkomster efter avdrag för vad som ska förbehållas gäldenären för dennes och familjens försörjning. Bestämmelserna i 7 kap. 4 och 5 §§ utsökningsbalken om förbehållsbelopp ska då vara vägledande. (Se 33 § skuldsaneringslagen.) Det innebär att förbehållsbeloppet typiskt sett ska läggas till grund för beslutet, om det inte i ett enskilt fall finns särskild anledning att gå ifrån det.

15. Av 7 kap. 4 och 5 §§ utsökningsbalken följer att det som får tas i anspråk av en gäldenärs lön är den del som överstiger vad gäldenären behöver för sitt och familjens underhåll. Den del av lönen som inte får tas i anspråk genom utmätning, dvs. förbehållsbeloppet, bestäms med ledning av ett normalbelopp som ska anses innefatta alla vanliga levnadskostnader utom bostadskostnad, som beräknas särskilt och läggs till normalbeloppet.

16. Enligt 38 § skuldsaneringslagen ska gäldenären betala det bestämda beloppet en gång i månaden, med undantag för juni och december som är betalningsfria månader. Betalningsfriheten innebär alltså att gäldenären under två månader per år får behålla mer av sin lön än vad som behövs för gäldenärens och familjens underhåll. Den motiveras särskilt med att betalningsfriheten ska utgöra en ventil under den tid som gäldenären genomför sina skuldsaneringsbetalningar. Den ska också förbättra förutsättningarna för gäldenären att klara av skuldsaneringen och bli rehabiliterad samt förbättra

gäldenärens möjligheter att klara av vissa särskilt utgiftstyngda månader. (Se prop. 2015/16:125 s. 87 f.)

Betydelsen av beslutad skuldsanering för dagsbotsbeloppet

17. Dagsbotsbeloppet ska alltså bestämmas med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Grundtanken är att beloppet ska bestämmas så att den tilltalade kan avstå från det utan att han eller hon lider nöd eller brister i sin försörjningsskyldighet. Det finns dock en nedre gräns; beloppet får inte bestämmas till ett lägre belopp än 50 kr. (Se p. 7.)

18. Vid skuldsanering ianspråkats i princip gäldenärens samtliga tillgångar och inkomster efter avdrag för vad som ska förbehållas gäldenären för dennes och familjens försörjning (se p. 13–15). Utgångspunkten är därför att gäldenären inte kan avstå från några medel utöver minimibeloppet om 50 kr per dag. Emellertid har gäldenären genom regleringen om två betalningsfria månader getts ett visst betalningsutrymme (se p. 16). Eftersom gäldenären har gjort sig skyldig till brott, väger de skäl som motiverar betalningsfrihet under dessa månader inte lika tungt.

19. Hänsyn till dessa betalningsfria månader bör tas genom att det sammanlagda belopp som gäldenären inte behöver betala under två månader räknas om till ett belopp per dag under året. Detta belopp bör sedan tillsammans med minimibeloppet 50 kr – avrundat nedåt till det närmaste tal som är jämnt delbart med tio – i normalfallet utgöra dagsbotsbeloppet.

Bedömningen i detta fall

20. I enlighet med hovrättens dom har LN gjort sig skyldig till bedrägeri och grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning. Det är enbart LN som har överklagat hovrättens dom. Påföljden bör därför bestämmas till villkorlig dom och 60 dagsböter.

21. Dagsbotsbeloppet ska bestämmas med hänsyn till LNs inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. LN har en årsinkomst om 352 020 kr. Hennes inkomst överstiger därmed inte skiktgränsen enligt 65 kap. 5 § inkomstskattelagen (1999:1229) och hon är inte underhållsskyldig för något barn. Sedan beloppet har delats i tusen delar och hänsyn tagits till bl.a. indirekta skatter uppgår det, avrundat nedåt, till 300 kr (jfr p. 9).

22. LN har emellertid beviljats skuldsanering och ska enligt Kronofogdemyndighetens beslut betala av sina skulder med 8 717 kr i månaden fram till och med maj 2026, dock med undantag för två betalningsfria månader varje år. Det betalningsutrymme som föreligger genom de två betalningsfria månaderna är sammanlagt 17 434 kr, dvs. knappt 48 kr per dag, vilket leder till ett dagsbotsbelopp om 90 kr (se p. 19).

23. Det har inte framkommit något om LNs ekonomiska förhållanden i övrigt som bör föranleda att botens storlek bestäms till ett annat belopp.

24. Det finns inga särskilda skäl för jämkning.

25. Vid denna utgång är LN inte skyldig att ersätta staten för kostnaden för sitt försvar i Högsta domstolen (jfr 31 kap. 10 § rättegångsbalken).

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Johnny Herre (referent), Stefan Johansson, Cecilia Renfors och Johan Danelius
Föredragande har varit justitiesekreteraren Maria Schöllin